

Introducció a la delinqüència juvenil

Marcelo F. Aebi

PID_00202758

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció.....	5
Objectius.....	6
1. Definicions.....	7
2. L'adolescència.....	11
3. Mesurar la delinqüència juvenil.....	13
4. L'extensió de la delinqüència juvenil.....	18
Resum.....	20
Exercicis d'autoavaluació.....	23
Solucionari.....	24
Bibliografia.....	25

Introducció

En aquest mòdul estudiarem que l'expressió *delinqüència juvenil* va ser importada de la terminologia criminològica anglesa a la dels països de llengües neollatines, i les confusions que pot crear aquesta traducció literal de l'expressió *juvenile delinquency*. Això ens permetrà definir clarament el concepte de delinqüència juvenil, objecte d'estudi d'aquesta assignatura. Ens interessarem també per l'adolescència, com el període de la vida en què les persones estan més implicades en els comportaments antisocials. Estudiarem després com aquests comportaments es poden mesurar per tal d'intentar xifrar-ne la magnitud i la gravetat, prestant especial atenció als problemes de validesa i fiabilitat dels diferents indicadors que utilitza la criminologia. Finalment, presentarem els principals resultats produïts per aquests indicadors.

Objectius

En aquest mòdul, els estudiants trobaran les eines necessàries per a assolir els objectius següents:

- 1.** Definir el concepte de delinqüència juvenil.
- 2.** Definir els conceptes de comportaments antisocials i contravencions estatutàries.
- 3.** Conèixer la importància que l'adolescència presenta com a objecte d'estudi criminològic.
- 4.** Conèixer les principals limitacions dels indicadors de la delinqüència juvenil.
- 5.** Conèixer els principals resultats produïts pels indicadors de la delinqüència juvenil.

1. Definicions

L'expressió *delinqüència juvenil* s'utilitza amb molta freqüència. Si consultem els arxius del diari *El País*, disponibles al seu web, podem constatar que sota l'etiqueta *delinqüència juvenil* s'han arxivat 88 pàgines (http://elpais.com/tag/delinquencia_juvenil/a/88). Cadascuna d'aquestes pàgines conté aproximadament 30 articles, la qual cosa ens permet estimar que, entre 1977 i abril de 2013 –el moment en què fem aquesta cerca–, s'han publicat més de 2.600 articles sobre aquest tema. Això correspon a una mitjana de 75 articles per any, o aproximadament sis per mes, la qual cosa vol dir que aquest diari esmenta temes relacionats amb la delinqüència juvenil com a mínim una vegada a la setmana.

Ara bé, de què parlem quan ens referim a la delinqüència juvenil? Entre els articles d'*El País* trobem, per exemple, un de provinent de Mèxic, que es titula "Un adolescent de 16 anys sospitós de 50 assassinats" (14 de novembre de 2012), un altre de Múrcia, titulat "Detingut un menor per matar d'una pedrada el copilot d'un cotxe" (4 de juliol de 2012), i un altre de Bilbao, titulat "Tres nois de vint anys detinguts per matar a cops un veí de Barakaldo" (1 de maig de 2012). És a dir, que sota el concepte de *delinqüència juvenil* trobem referències a menors en general, a adolescents en particular, i també a joves de més de 20 anys sospitosos, en tots els casos, d'haver comès un delictes.

Quins són llavors els límits de la delinqüència juvenil? Per a respondre a aquesta pregunta convé analitzar separatament els dos termes de l'expressió. Al mateix temps, tenint en compte que la immensa majoria de la bibliografia criminològica es publica en anglès i que l'expressió *delinqüència juvenil* s'ha popularitzat a partir d'aquestes publicacions com a traducció literal de *juvenile delinquency*, cal analitzar si totes dues expressions, teòricament equivalents, tenen a la pràctica el mateix significat.

1) Delinqüència

En català, *delinqüència* té la mateixa arrel que *delictes*, que en el sentit jurídic significa el següent:

"Acció prohibida per la llei, segons l'ordenament jurídic de cada estat, sota l'amenaça d'una pena".

Diccionari de la llengua catalana d'Enciclopèdia Catalana

El mateix succeeix en altres idiomes derivats del llatí com el castellà (*delincuencia/delito*), el francès (*délinquance/délit*), l'italià (*delinquenza/delitto*) o el portuguès (*delinquência/delito*).

Derivada del llatí *delictum*, aquesta paraula arribarà als codis penals moderns per mitjà del dret romà i sota la influència de l'obra mestra de Cesare Beccaria, *De los delitos y de las penas*. Publicat el 1764, aquest llibre serà un dels motors del moviment codificador modern del dret, ja que consagra el principi de legalitat, que sosté que no hi pot haver delictes ni penes sense una llei penal prèvia. Observeu, per exemple, que si bé el 1791 França va aprovar un codi penal –conegut com a Codi penal de la Revolució–, aquest serà reemplaçat el 1795 pel Codi dels delictes i de les penes. Aquest serà també el títol del Codi promulgat per Napoleó el 1810, considerat com el primer codi penal modern, que tindrà una gran influència sobre els codis penals dels països que apliquen el dret continental –també conegut com a dret romanofrancès–, basat en codis escrits, entre els quals es troben els països de l'Europa continental i de l'Amèrica Llatina. Així, als països que utilitzen idiomes derivats del llatí, el terme *delinqüència* es relaciona immediatament amb els comportaments prohibits expressament per la llei penal.

La situació és molt diferent als països de llengua anglesa, en la mesura que el Regne Unit desenvoluparà i exportarà un sistema de dret anglosaxó (*common law*), basat principalment en la jurisprudència dels tribunals. El diccionari Webster (*Webster's New Universal Unabridged Dictionary*) defineix *delinquency* com a “wrongful, illegal, or antisocial behavior” (comportament inic –és a dir, malvat o injust–, il·legal o antisocial). Això significa que el terme *delinquency* és molt més ampli que el català *delinqüència*, i cobreix tot tipus de comportaments antisocials, encara que no constitueixin infraccions penals. Si bé l'ampli vocabulari anglès conté la paraula *delict* –definida pel diccionari Webster com a falta (*misdemeanor*) o delicte (*offense*)–, aquesta ha caigut en desús i, per a referir-se a un trencament de la llei, és a dir a un delicte, s'utilitza la paraula *offense*.

Un comportament antisocial és una conducta que atempta contra la convivència pacífica en la societat. Aquesta reposa sobre un ordre social acceptat per la majoria de la població, encara que sempre s'ha de tenir present que aquest acord majoritari es va modificant amb el temps, de tal manera que un comportament considerat antisocial en un determinat moment pot deixar de ser-ho posteriorment, i viceversa. En aquest sentit molts comportaments poden afectar la convivència pacífica sense que constitueixin delictes. Per exemple, un alumne que es distreu constantment a classe, falta a l'escola i no respecta les consignes dels ensenyants dificulta la tasca de transmetre el coneixement, que és considerada un element essencial per al desenvolupament de la societat. No obstant això, no ens semblaria racional un ordre jurídic que erigís aquest comportament en una infracció penal. Al mateix temps, com veurem més endavant, el fracàs escolar constitueix un factor de risc d'implicació en la delinqüència, en el sentit que augmenta les probabilitats que un adolescent cometi delictes. Per aquest motiu les dificultats escolars constitueixen un tema d'interès criminològic. Encara més, si l'avaluació d'un programa d'ajuda escolar als alumnes amb dificultats demostrés que al mateix temps redueix la delinqüència –cosa que efectivament passa amb alguns d'aquests programes–, la criminologia es podria oposar amb fonament als responsables de política

criminal que proposessin la criminalització del fracàs escolar o als responsables de política econòmica o educativa que s'oposessin a la introducció d'aquests programes o en proposessin l'abolició.

Per regla general, la criminologia no s'ha de limitar en cap cas a l'estudi dels comportaments que, en un moment determinat i en una societat determinada, es consideren infraccions penals. Els codis penals són per definició variables –el Codi penal espanyol de 1995 ha estat modificat gairebé trenta vegades en menys de vint anys– i l'única manera d'oposar-se a reformes irracionals consisteix a anticipar els possibles efectes d'eventuals criminalitzacions i des-criminalitzacions.

Tot això vol dir que, independentment de la confusió idiomàtica que s'ha produït en traduir els textos en anglès que es refereixen a comportaments antisocials com si fessin referència a delictes, és apropiat per a la criminologia interessar-se en els comportaments antisocials en general, i no en els delictes en particular.

2) Juvenil

El terme *juvenil* fa referència a la joventut, que el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans defineix com el “període de la vida entre la infantesa i l'edat madura”. Es tracta d'una definició que no estableix límits precisos d'edat, la qual cosa genera una certa ambigüïtat, que creix a la pràctica per la tendència a qualificar de joves persones ben entrades en la trentena.

En anglès, el terme *juvenile* també té aquest sentit relativament vague; però, en el llenguatge jurídic, *juvenile* és sinònim de *menor*. En conseqüència, les recerques publicades per criminòlogues i criminòlegs de parla anglesa que utilitzen aquest concepte es refereixen a *menors d'edat* i no a *joves*, encara que lamentablement aquesta última és la paraula que s'acostuma a utilitzar en les traduccions. En la majoria de països occidentals, les persones deixen de ser menors i adquireixen plena responsabilitat penal als 18 anys. No obstant això, no s'ha d'oblidar que, per a certs comportaments, s'exigeix de vegades una edat més elevada. Per exemple, en alguns estats dels Estats Units d'Amèrica, el consum d'alcohol està prohibit fins als 21 anys. També alguns codis penals europeus, com el suís, preveuen, sota certes condicions, mesures específiques per a les persones que tenen entre 18 i 25 anys d'edat.

En resum, en català la paraula *delinqüència* té un significat més específic que en anglès, mentre que la paraula *juvenil* té un significat més vague.

3) Delinqüència juvenil

Per regla general, sota la denominació de *delinqüència juvenil*, la criminologia estudia els comportaments antisocials dels menors d'edat. Aquesta serà la definició que utilitzarem en aquesta assignatura.

La majoria de les recerques criminològiques es concentren en els adolescents, especialment en la franja d'edat que va dels 12 als 17 anys, encara que ocasionalment es poden ocupar de comportaments realitzats durant la infantesa. Finalment, també hi ha recerques que utilitzen la delinqüència juvenil per a predir la delinqüència durant l'edat adulta.

4) Les contravencions estatutàries

Un altre aspecte que s'ha de tenir en consideració a l'hora de consultar la bibliografia criminològica és que les recerques empíriques nord-americanes contenen molta informació sobre les anomenades *status offenses*, categoria de comportaments que literalment podria ser traduïda com a *delictes d'estatus*, però que preferim traduir com a *contravencions estatutàries*, ja que no són delictes. Es tracta de comportaments que només es poden considerar antisocials perquè els qui es comporten d'aquesta manera són menors (és a dir que estan vinculats a l'estatut, a la condició, de menor d'edat).

Els exemples típics són fugir de casa (*runaway*), faltar a l'escola (*truancy*), no obeir els pares (*incurability*), beure alcohol, no respectar l'hora establerta perquè els menors estiguin sols al carrer, o mantenir relacions sexuals.

En molts estats dels Estats Units d'Amèrica, aquest tipus de comportament està previst en lleis o ordenances locals i pot fer que el menor hagi de comparèixer davant un jutge de menors. Aquesta no és la regla ni a Europa ni a l'Amèrica Llatina. Tanmateix, la majoria d'aquests comportaments es poden qualificar de *comportaments antisocials*, en el sentit que hem utilitzat en els apartats anteriors. Amb freqüència se sol utilitzar en aquest cas l'expressió *comportaments problemàtics*, i la recerca ha demostrat que solen actuar com a factors de risc d'implicació en la delinqüència. Per aquest motiu són rellevants per a la criminologia.

2. L'adolescència

El *Diccionario de la lengua española* defineix l'adolescència de la manera següent:

“Edad que sucede a la niñez y que transcurre desde la pubertad hasta el completo desarrollo del organismo”.

L'esment al desenvolupament complet de l'organisme és particularment important. En efecte, no fan falta coneixements especialitzats per a constatar que l'adolescència és un període d'importants **canvis físics**, i fins i tot els **canvis psicològics** són evidents, fins a tal punt que aquest període de la nostra existència és popularment conegut com l'“edat de la poca-solta”. Les recerques en neurociències corroboren que el cervell dels adolescents encara no s'ha acabat de desenvolupar. Al mateix temps, l'adolescència també és un període d'importants canvis socials. A mesura que els adolescents creixen, es comencen a independitzar dels pares, passen més temps fora de casa, desenvolupen vincles molt forts amb els amics, tenen les primeres experiències amoroses i sexuals, i decideixen en gran part el seu futur escolar i laboral. I tots aquests canvis, que impliquen importants responsabilitats, es produeixen en un moment en què l'organisme encara no està plenament desenvolupat.

La delimitació exacta de l'adolescència encara és matèria de discussió, tot i que hi ha un cert acord que permet qualificar de preadolescència el període que va dels 11 als 14 anys, d'adolescència el que va dels 15 als 18, i de postadolescència el que va dels 18 als 21. Alguns autors consideren que l'adolescència comença per a les nenes als 11 anys i per als nens als 12, i altres consideren que la postadolescència podria actualment continuar fins als 25 anys...¹. Com ja ho hem assenyalat, el contingut d'aquesta assignatura es refereix principalment a les persones que tenen entre 12 i 17 anys, edat que denominarem genèricament *adolescents*.

Els canvis físics, psicològics i socials impliquen que els adolescents encara no han madurat. De fet, *madurar* significa, segons el *Diccionario de la lengua española*:

“Adquirir pleno desarrollo físico e intelectual”.

L'adolescència acaba llavors quan la persona ha madurat. Abans de ser considerades madures, les persones no es poden considerar **plenament responsables** dels seus actes, perquè fisiològicament no disposen de les capacitats necessàries per a assumir aquestes responsabilitats. Convencionalment s'ha decidit en la majoria de països que als 18 anys les persones esdevenen plenament responsables, però és evident que hi ha grans diferències d'un individu a un altre i, sovint, alguns adults condemnats presenten segons els informes psico-

⁽¹⁾Els mitjans de comunicació reflecteixen bé aquesta prolongació de l'adolescència. Per exemple, el comportament dels personatges de la sèrie *Friends* podria ser catalogat en molts aspectes de postadolescent i els actors que encarnaven aquests personatges tenien, fins i tot en la ficció, més de vint anys.

lògics una “personalitat infantil”. Al mateix temps, els ciutadans europeus de menys de 35 anys consultats per mitjà de l'*European Social Survey* consideren que l'edat ideal per a ser considerat adult se situa en els 20 anys (Moreno Mínguez, 2012, pàg. 31).

Des d'un punt de vista criminològic *madurar* significa, principalment, ser capaç de diferenciar clarament el que està “bé” del que està “malament”, ser capaç de preveure les conseqüències nocives dels nostres actes, i ser capaç de no deixar-se influir per altres persones (Agnew, 2009).

Com veiem, es tracta d'un programa complex, i fins i tot en l'edat adulta de vegades ens és difícil escapar de la influència de les persones que volem i respectem sobre la nostra manera d'actuar, de la mateixa manera que de vegades tampoc no ens resulta evident diferenciar el que està “bé” del que està “malament”. Aquests últims es transformen sovint en conceptes relatius. En la vida quotidiana està “malament” matar una persona; però durant una guerra està “bé” matar un enemic.

Lectura recomanada

Per aprofundir en els coneixements sobre la situació dels adolescents a Espanya, podeu consultar Meil Landwerlin (2006), que analitza la situació de famílies amb fills en edats compreses entre els 10 i els 18 anys; o Megías Valenzuela (2007), que analitza la relació dels adolescents amb l'alcohol.

G. Meil Landwerlin (2006). *Padres e hijos en la España actual*. Barcelona: Fundació “la Caixa”. http://obrasocial.lacaixa.es/deployedfiles/obrasocial/Estaticos/pdf/Estudios_sociales/vol19_es.pdf

E. Megías Valenzuela (dir.) (2007). *Adolescentes ante el alcohol: La mirada de padres y madres*. Barcelona: Fundació “la Caixa”. http://obrasocial.lacaixa.es/deployedfiles/obrasocial/Estaticos/pdf/Estudios_sociales/vol22_es.pdf

Madurar per a Ernesto Sábato

Amb una visió molt diferent, en el llibre *Heterodoxia*, l'escriptor Ernesto Sábato afirmava: “«Madurar» es envejecer, ensuciarse las manos, volverse sensato, aburguesarse, entrar en el juego de las conveniencias y de la razón; en suma, transformarse en un cochino”.

3. Mesurar la delinqüència juvenil

La delinqüència juvenil, com la delinqüència en general, es pot mesurar utilitzant els indicadors oficials de la delinqüència –estadístiques policials, estadístiques de les fiscalies, estadístiques judicials i estadístiques penitenciàries– o per mitjà d'enquestes de delinqüència autorevelada. També és possible mesurar de manera indirecta la delinqüència mitjançant enquestes de victimització. No obstant això, cap d'aquests instruments proporciona una mesura exacta.

En relació amb els indicadors oficials de la delinqüència, assenyalem que sovint els menors no apareixen en algunes estadístiques. Per exemple, a Espanya, l'*Anuari estadístic* del Ministeri de l'Interior contenia, fins al 2006, un apartat en què s'indicava el percentatge de menors inclosos en les estadístiques de les forces i els cossos de seguretat de l'Estat, però aquesta informació ha desaparegut des del 2007, juntament amb moltes dades que es publicaven fins aleshores, fins a tal punt que es pot parlar d'una "desaparició" de les estadístiques policials espanyoles (Aebi i Linde, 2010). A la pàgina web de l'Institut Nacional d'Estadístiques (www.ine.es) hi ha disponibles algunes dades sobre els menors condemnats. Finalment, els menors institucionalitzats no es troben sota la jurisdicció de l'Administració penitenciària, per la qual cosa no apareixen en les estadístiques penitenciàries; però tampoc no disposen d'una estadística pròpia que podria informar sobre els menors institucionalitzats.

No obstant això, les estadístiques oficials només proporcionen informació sobre la delinqüència que arriba a coneixement del sistema de justícia penal, i deixen de banda tots els delictes que no són descoberts (la xifra negra de la delinqüència). A més, presenten nombrosos problemes de validesa i de fiabilitat que no desenvoluparem aquí, perquè ja s'han abordat en altres assignatures i perquè la majoria de les dades empíriques que presentarem en aquesta assignatura no provenen d'aquestes estadístiques, sinó d'enquestes.

Per intentar solucionar els problemes de validesa i de fiabilitat de les estadístiques oficials, els criminòlegs van desenvolupar les enquestes de delinqüència autorevelada, les principals característiques de la qual presentem a continuació. La majoria de les recerques empíriques contemporànies utilitzen aquest tipus d'enquesta, de manera que bona part del coneixement criminològic actual prové de dades recollides per mitjà d'aquestes.

Una **enquesta de delinqüència autorevelada** és una recerca que utilitza un qüestionari amb una sèrie de preguntes sobre els comportaments antisocials que la persona enquestada ha comès durant un determinat període. En anglès, es parla de *self-reported delinquency study* i sovint s'utilitza l'abreviatura *SRD*. En

Lectura recomanada

Per aprofundir coneixements sobre la validesa i la fiabilitat dels indicadors de la delinqüència, vegeu:

M. F. Aebi (2008). *Temas de criminología*. Madrid: Dykinson.

⁽²⁾Per exemple Garrido, Stangeland i Redondo (2001, pàg. 177).

català, la terminologia encara no ha estat uniformitzada. En aquesta assignatura, utilitzarem l'expressió *enquesta de delinqüència autorevelada*, encara que cal assenyalar que molts autors utilitzen l'expressió *enquesta d'autoinforme*².

La inclusió de les preguntes sobre els comportaments antisocials és l'element característic d'aquest tipus d'enquestes, però és indispensable incloure-hi també preguntes sobre les característiques sociodemogràfiques de les persones enquestades, i sobre alguns factors de risc i de protecció. En efecte, l'objectiu de l'enquesta no és únicament descriure l'extensió de la delinqüència juvenil, sinó també intentar explicar-la. Les preguntes sobre els comportaments antisocials permeten saber quants adolescents han comès un delicte i quants delictes han comès; mentre que les altres preguntes permetran saber si hi ha diferències segons que es tracti, per exemple, de noies o nois, d'adolescents que tenen bons o mals resultats escolars, d'adolescents amb dificultats familiars o sense, etc.

L'enquesta de delinqüència autorevelada es va utilitzar per primera vegada als Estats Units als anys quaranta i es va transformar ràpidament en un indicador molt estimat per la criminologia anglosaxona. Com que aquesta tècnica es basa en la utilització d'un qüestionari –que pot ser administrat oralment, per escrit o per mitjà d'un ordinador–, la validesa de l'enquesta depèn en gran part del qüestionari utilitzat. Ara bé, no totes les recerques utilitzen el mateix qüestionari. Sovint, els investigadors que fan ús d'aquest instrument intenten millorar el qüestionari afegint-hi, modificant-ne o suprimint-ne preguntes. Per aquest motiu, les conclusions sobre la validesa d'una enquesta no són fàcilment generalitzables. No obstant això, diversos estudis han investigat amb detall la validesa d'aquesta tècnica i n'han assenyalat els principals defectes, que resumim a continuació.

1) Les enquestes de delinqüència autorevelada han donat resultats vàlids en mostres d'adolescents, però aquest no ha estat el cas en les mostres d'adults, en particular si aquests han tingut contactes amb la policia. Les excepcions a aquesta regla provenen de contextos molt particulars, per exemple quan l'enquesta es duu a terme en una presó o amb una mostra de toxicòmans que saben que els investigadors també controlaran els seus antecedents policials. Tant per als adults com per als estudiants universitaris, els problemes de validesa semblen estar relacionats amb el concepte de desitjabilitat social (*social desirability*), que portaria els grups de persones poc implicades en la delinqüència d'una certa gravetat a presentar-se com a individus ben integrats en la societat. Així, i com que la delinqüència és un comportament contrari a les normes de la vida en societat, aquestes persones serien particularment reticents a revelar els seus delictes.

2) En les primeres enquestes de delinqüència autorevelada, sovint es produïa una confusió entre els conceptes de prevalença i incidència de la delinqüència, de manera que de vegades no se sap amb certesa quin dels dos s'està mesurant. Aquesta confusió s'agreuja en els casos en què els períodes de referència

Referències

La nostra presentació se sustenta principalment en les revisions de la bibliografia de Hindelang, Hirschi i Weis (1981), Huizinga i Elliot (1986), Junger-Tas (1989), Junger-Tas i Marshall (1999), i Killias, Aebi i Kuhn (2012, cap. 2).

per a mesurar aquests conceptes no han estat establerts clarament. La manera apropiada de fer les preguntes consisteix a preguntar primer per la **prevalença vida**, per exemple amb una pregunta com “alguna vegada s’ha quedat amb alguna cosa que no li pertanyia?”; després per la **prevalença 12 mesos** (o fins i tot durant un període inferior, per exemple 30 dies, quan es tracta d’un comportament freqüent com el consum d’alcohol), afegint-hi, en cas de resposta afirmativa a la interrogació anterior, una pregunta com “ho ha fet durant els últims 12 mesos?”. Aquesta pregunta permet obtenir un període de referència idèntic per a totes les persones enquestades, la qual cosa revesteix summa importància perquè, si ens limitem a la prevalença vida, un adolescent de 17 anys haurà tingut molt més temps d’**exposició al risc** de cometre un delictes que un de 13. Això implica que, lògicament, els adolescents de 17 anys presentaran taxes de prevalença vida més elevades que els de 12, sense que això impliqui necessàriament que les primeres estan més implicades en la delinqüència que les segones. Finalment, cal afegir una pregunta sobre la freqüència d’aquests comportaments, la qual cosa permetrà mesurar la **incidència 12 mesos**. Així, en cas de resposta afirmativa a les dues primeres preguntes, es pot preguntar “quantas vegades ho ha fet?”. Als anys cinquanta, les primeres enquestes de delinqüència revelada utilitzaven principalment preguntes sobre la prevalença vida, i els resultats suggerien que gairebé la totalitat dels adolescents havien tingut comportaments antisocials. Aquests resultats els van utilitzar als anys seixanta i setanta alguns teòrics de l’anomenada *criminologia crítica* per a afirmar que la delinqüència és normal, i suggerir que la delinqüència és producte de la reacció social. De manera simplificada això equival a dir que tots cometem delictes, però el sistema de justícia penal només castiga alguns d’ells, principalment els que pertanyen a classes socials desfavorides. No obstant això, quan es prenen en consideració la prevalença i la incidència, es constata que només una minoria dels adolescents cometen delictes amb excessiva freqüència. Els problemes d’incidència són particularment importants quan la mostra està composta per persones molt implicades en la delinqüència. En efecte, quan un comportament arriba a ser un hàbit, és difícil per al seu autor establir-ne la freqüència exacta. Un fumador, per exemple, pot dir que fuma un paquet de cigarrets al dia, però difícilment pot recordar la xifra exacta de cigarrets fumats el dia anterior. Per aquest motiu, en el cas del consum de tabac, drogues i alcohol, se solen utilitzar preguntes sobre el consum durant els últims 30 dies.

3) Un altre aspecte al qual s’ha de prestar particular atenció és el de la localització dels esdeveniments en el temps. En aquest context, podríem anomenar **confusió temporal** el fenomen que es produeix quan un individu considera que un comportament s’ha produït durant el període de referència de l’enquesta quan en realitat s’ha produït fora d’aquest període. Per exemple, quan l’enquesta es fa el 2012 i es refereix als delictes comesos durant el 2011, però un enquestat indica un furt que va cometre a finals del 2010. Per aquest

motiu, algunes enquestes afegeixen una quarta pregunta a les presentades en l'apartat anterior, en què sol·liciten a la persona enquestada que precisi la data en què va realitzar el comportament.

4) La forma d'administració del qüestionari també és important. Així, un qüestionari escrit planteja problemes quan en la mostra hi ha persones il·letrades o analfabets. En aquest cas, l'investigador està obligat a excloure aquestes persones de les seves anàlisis –procediment que redueix la representativitat de la mostra– o a reemplaçar el qüestionari per una entrevista. L'inconvenient és que els problemes d'analfabetisme funcional se solen descobrir en revisar els qüestionaris que ja s'han respost o en dur a terme les primeres anàlisis de dades, i en aquest moment, si el qüestionari es va respondre de manera anònima, és impossible tornar a trobar la persona enquestada per tal de sotmetre-la a una entrevista.

En aquesta perspectiva, la recerca assenyala que, almenys amb les mostres d'adolescents, el fet que es respongui al qüestionari de manera anònima o no sembla tenir poca influència sobre l'honestetat de les respostes.

En cas que l'enquesta es respongui durant una entrevista, s'ha observat també que la presència de l'entrevistador podria intimidar la persona enquestada, la qual cosa la portaria a ocultar els comportaments antisocials. Per a intentar solucionar aquest problema, les preguntes més sensibles es poden presentar per escrit en una targeta, que només llegirà la persona entrevistada.

5) La manera com es formulen les preguntes també és fonamental. En efecte, si estan redactades de manera ambigua, les persones poden revelar comportaments que en realitat no corresponen al comportament delictiu que es vol analitzar. De manera similar, quan la formulació intenta banalitzar un comportament greu –per tal de no intimidar l'enquestat amb una pregunta massa frontal– es corre el risc de tenir un nombre elevat de respostes positives de part de persones que, en realitat, no han comès el delicte en qüestió.

6) Tampoc no hem d'oblidar que, en la vida quotidiana, moltes situacions són ambigües. El mateix comportament pot ser interpretat de manera molt diferent pels actors i pels observadors, de manera que els uns el poden considerar un delicte i els altres no. D'aquesta manera, la **fiabilitat** d'una enquesta de delinqüència autorevelada és de vegades discutible. Hindelang, Hirschi i Weis (1981, cap. 5) donen dos exemples: el de l'adolescent que utilitza sense permís el cotxe familiar per a anar a fer una volta i el de les baralles al col·legi. En el primer cas, difícilment es podria parlar de furt o robatori de cotxe, i en el segon –excepte rares excepcions– és difícil considerar petites venjances relativament habituals entre homes adolescents companys de col·legi com a lesions corporals.

7) Finalment, la majoria dels investigadors solen construir escales en què combinen alguns o tots els comportaments inclosos en l'enquesta de delinqüència autorevelada. En aquest context és important recordar tot el que hem dit so-

bre el concepte de **delinqüència** al començament d'aquesta assignatura. Les enquestes de delinqüència autorevelada s'ocupen del conjunt de **comportaments antisocials**, de manera que contenen comportaments que no són delictes en el sentit legal del terme. Així, trobem sistemàticament preguntes sobre **comportaments problemàtics** (que, recordem-ho, constitueixen **contravençions estatutàries** en alguns estats dels Estats Units) com l'absentisme escolar o les fugides, o que són **delictes trivials o faltes administratives**, com ara col·lar-se en els transports públics. La inclusió d'aquests comportaments implica que sovint les persones que consideren aquestes escales **molt implicades en la delinqüència** no són res més que adolescents que tenen un estil de vida lleugerament desviat. Tècnicament, això constitueix un problema de **validesa aparent** de l'enquesta, ja que aparentment està mesurant la delinqüència, però en realitat no ho fa (vegeu Aebi, 2008, cap. 5).

4. L'extensió de la delinqüència juvenil

De manera conseqüent amb el que hem dit fins ara, tant en termes de la definició de la delinqüència juvenil com de la validesa de les enquestes de delinqüència autorevelada, una revisió de la bibliografia criminològica ens permet constatar que la majoria de les recerques criminològiques sobre la delinqüència juvenil s'han fet amb mostres d'adolescents. Hi predominen les que van utilitzar mostres de persones que tenien entre 11 i 17 anys. Els seus resultats mostren que la majoria dels adolescents s'han comportat alguna vegada de manera antisocial. Així, amb una definició àmplia de delinqüència, que inclogui per exemple les infraccions a la propietat intel·lectual, la gairebé totalitat dels adolescents serien delinqüents. Això no és un problema de la generació actual, ja que des dels anys setanta, les successives generacions d'adolescents han copiat música il·legalment. L'única cosa que ha canviat és el suport. Als anys setanta i fins a mitjan anys vuitanta eren els cassets, després va ser el compact disc, i actualment són els formats MP3, MP4 o similars.

No obstant això, la majoria dels adolescents no comet delictes greus, i la majoria tampoc no comet una gran quantitat de delictes. En general, la delinqüència augmenta a partir dels 12 anys fins als 16-17 anys, quan arriba al pic màxim, i després comença a disminuir.

Tanmateix, assenyalem des d'aquest moment –abans de tractar el tema detalladament en l'apartat 1.5.2 del mòdul 2– que recerques recents s'han interessat en les agressions físiques i verbals que es produeixen durant els primers anys de vida, identificant per exemple un pic d'agressivitat física als 2 anys, seguit d'una disminució fins als 11 i un augment a partir d'aquesta edat (Tremblay, 2008).

En aquest sentit, recerques longitudinals dutes a terme en alguns països –però fins ara inexistent a Espanya– indiquen també la presència d'un petit grup d'adolescents (entre el 4% i el 10% de la població segons la recerca que es consulti) que solen ser responsables d'aproximadament la meitat dels delictes comesos pel conjunt dels adolescents. Aquest reduït grup d'adolescents continuaria cometent delictes durant l'edat adulta i els treballs de Tremblay (2000, 2007, 2008) suggereixen que es podria tractar del mateix col·lectiu que manifesta comportaments violents durant la infantesa.

Cal recordar que el tipus de delictes comesos pels adolescents pertany al que podríem qualificar de delinqüència “comuna” –delictes contra la propietat, delictes violents, delictes en matèria d'estupefaents–, però que també hi ha altres delictes tan importants com aquests –per exemple la delinqüència econòmica, la corrupció, la delinqüència ecològica– que no són abordats en aquesta

assignatura perquè no els cometien menors, però que constitueixen una part molt important –i sovint gairebé invisible en les estadístiques criminals– de la delinqüència.

A manera d'exemple de l'extensió de la delinqüència juvenil a Espanya, podem esmentar els resultats obtinguts amb la mostra espanyola de la segona Enquesta internacional de delinqüència autorevelada (ISR2-2). Aquesta enquesta va ser realitzada amb 4.152 menors escolaritzats (el 49,2% dels quals eren homes) amb edats compreses entre els 12 i els 17 anys. Segons l'anàlisi de Rechea Alberola (2008): "Un 98,8% de los adolescentes encuestados ha cometido algún acto antisocial o delictivo alguna vez en su vida y un 72,4% lo ha hecho en el último mes/año, fundamentalmente han usado ilegalmente el ordenador y han consumido alcohol. A pesar de estas cifras las conductas que más alarman a la sociedad no tienen un nivel tan alto de prevalencia; por ejemplo sólo un 22,1% de los jóvenes encuestados ha participado en una pelea alguna vez en su vida y el 8,1% lo han hecho en el último año. El resto de conductas violentas y contra la propiedad no superan una prevalencia del 5%".

Resum

Sota el concepte de delinqüència juvenil, la criminologia estudia els comportaments antisocials dels menors d'edat.

Els comportaments antisocials són conductes que atempten contra la convivència pacífica en la societat. Alguns d'aquests comportaments són elevats a la categoria de delictes (infraccions a la llei penal) per una societat determinada i en un moment determinat.

Les contravencions estatutàries (*status offenses*) són comportaments que només es poden considerar antisocials perquè els qui es comporten d'aquesta manera són menors (per exemple, fugir de casa, faltar a l'escola, no obeir els pares, etc.). La bibliografia criminològica en anglès els esmenta sovint perquè lleis i ordenances locals de certs estats dels Estats Units els consideren infraccions.

L'adolescència és un període del desenvolupament humà caracteritzat per profunds canvis físics, psicològics i socials que culminen quan la persona pot ser considerada prou madura per a ser responsable dels seus actes. En les societats occidentals, s'ha fixat convencionalment en 18 anys l'edat a partir de la qual les persones són plenament responsables dels seus actes delictius.

La delinqüència juvenil es pot mesurar utilitzant els indicadors oficials de la delinqüència –estadístiques policials, estadístiques de les fiscalies, estadístiques judicials i estadístiques penitenciàries– o mitjançant enquestes de delinqüència autorevelada i de victimització.

Tots els indicadors de la delinqüència presenten problemes de validesa i de fiabilitat.

La major part del coneixement criminològic actual sobre la delinqüència juvenil prové de l'anàlisi d'enquestes de delinqüència autorevelada, la validesa de les quals depèn de la qualitat del qüestionari utilitzat per a fer l'enquesta.

En general, la delinqüència augmenta a partir dels 12 anys fins als 16-17 anys, quan arriba al pic màxim, i després comença a disminuir.

La majoria dels adolescents s'han comportat de manera antisocial alguna vegada, però són pocs els que cometen delictes greus i els que cometen una gran quantitat de delictes.

Un petit grup d'adolescents (entre el 4% i el 10% segons les recerques) solen ser responsables d'aproximadament la meitat dels delictes comesos pel conjunt dels adolescents.

Segons l'Enquesta de delinqüència autorevelada dirigida a Espanya per Rechea Alberola (2008), el 99% dels adolescents han comès almenys un acte antisocial o delictiu durant la seva vida, i el 72% durant l'últim any. Aquesta alta prevalença s'explica sobretot pel consum d'alcohol i l'ús il·legal d'ordinadors. El 22% dels adolescents ha participat alguna vegada en una baralla i el 8% hi ha participat durant l'últim any. La prevalença de la resta de delictes violents i contra la propietat és inferior al 5%.

Exercicis d'autoavaluació

1. El concepte de delinqüència juvenil fa referència...
 - a) als delictes comesos pels joves.
 - b) als comportaments antisocials dels menors.
 - c) als delictes comesos pels menors.

2. El concepte de contravencions estatutàries fa referència...
 - a) a comportaments antisocials de menors.
 - b) a delictes comesos per menors.
 - c) a faltes comeses per menors.

3. Els indicadors de la delinqüència juvenil són...
 - a) vàlids però no fiables.
 - b) fiables però no vàlids.
 - c) relativament vàlids i relativament fiables.

4. La major part del coneixement criminològic sobre la delinqüència juvenil prové...
 - a) d'enquestes de delinqüència autorevelada.
 - b) d'enquestes de victimització.
 - c) d'indicadors oficials de la delinqüència.

5. La delinqüència dels adolescents...
 - a) augmenta a partir dels 11 anys fins als 15.
 - b) augmenta a partir dels 12 anys fins als 16-17.
 - c) augmenta a partir dels 13 anys fins als 16-17.

6. Segons l'Enquesta de delinqüència autorevelada dirigida a Espanya i publicada el 2008...
 - a) la taxa d'incidència dels comportaments antisocials és del 99%.
 - b) la taxa de prevalença dels comportaments antisocials és del 99%.
 - c) la taxa de diversitat dels comportaments antisocials és del 99%.

7. La majoria dels adolescents...
 - a) tenen taxes baixes d'incidència de la delinqüència.
 - b) tenen taxes altes d'incidència de la delinqüència.
 - c) tenen taxes mitjanes d'incidència de la delinqüència.

8. La majoria dels adolescents...
 - a) han comès sovint delictes greus.
 - b) no han comès delictes greus.
 - c) han comès alguna vegada un delicte greu.

9. Aproximadament la meitat dels delictes comesos pel conjunt dels adolescents són comesos per un grup que representa...
 - a) entre el 10% i el 15% del total dels adolescents.
 - b) entre el 2% i el 4% del total dels adolescents.
 - c) entre el 4% i el 10% del total dels adolescents.

10. Les primeres enquestes de delinqüència autorevelada han produït resultats vàlids amb mostres...
 - a) d'adolescents, presos i toxicòmans.
 - b) d'adolescents, presos i universitaris.
 - c) d'adolescents, presos i adults.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. b

2. a

3. c

4. a

5. b

6. b

7. a

8. b

9. c

10. a

Bibliografia

Aebi, M. F. (2008). *Temas de criminología*. Madrid: Dykinson.

Aebi, M. F.; Linde, A. (2010). "El misterioso caso de la desaparición de las estadísticas policiales españolas". *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (vol. 12, núm. 07, pàg. 1-30). <<http://criminnet.ugr.es/recpc/12/recpc12-07.pdf>>

Beccaria, C. (1997). *De los delitos y de las penas*. Madrid: Alianza. [Edició original: *Dei delitti e delle pene*, 1764.]

Garrido, V.; Stangeland, P.; Redondo S. (2001). *Principios de criminología* (2a. ed.). València: Tirant lo Blanc.

Hindelang, M. J.; Hirschi, T.; Weis, J. G. (1981). *Measuring Delinquency*. Beverly Hills / Londres: Sage.

Huizinga, D.; Elliott, D. S. (1986). "Reassuring the Reliability and Validity of Self-Report Delinquency Measures". *Journal of Quantitative Criminology* (núm. 2, pàg. 293-327).

Junger-Tas, J. (1989). "Self-Report Delinquency Research in Holland with a Perspective on International Comparison". A: M. W. Klein (ed.). *Cross-National Research in Self-Reported Crime and Delinquency* (pàg. 17-41). Dordrecht/Boston/Londres: Kluwer.

Junger-Tas, J.; Marshall, I. H. (1999). "The Self-Report Methodology in Crime Research". *Crime and Justice* (núm. 25, pàg. 291-367).

Killias, M.; Aebi, M. F.; Kuhn, A. (2012). *Précis de criminologie* (3a. ed.). Berne: Stämpfli.

Megías Valenzuela, E. (dir.) (2007). *Adolescentes ante el alcohol: La mirada de padres y madres*. Barcelona: Fundació "la Caixa". <http://obrasocial.lacaixa.es/deployedfiles/obrasocial/Estaticos/pdf/Estudios_sociales/vol22_es.pdf>

Meil Landwerlin, G. (2006). *Padres e hijos en la España actual*. Barcelona: Fundació "la Caixa". <http://obrasocial.lacaixa.es/deployedfiles/obrasocial/Estaticos/pdf/Estudios_sociales/vol19_es.pdf>

Moreno Mínguez, A. (2012). *La transición de los jóvenes a la vida adulta: Crisis económica y emancipación tardía*. Barcelona: Fundació "la Caixa". <http://www.publicacionestecnicas.com/lacaixa/transicio_dels_joves/files/34_es/descargas/Libro34_ESP.pdf>

Rechea Alberola, C. (2008). *Conductas antisociales y delictivas de los jóvenes en España*. Madrid / Castilla-La Mancha: Consejo General del Poder Judicial / Centro de Investigación en Criminología de la Universidad de Castilla-La Mancha. <http://www.uclm.es/centro/criminologia/pdf/informes/16_2008.pdf>

Tremblay, R. E. ; Gervais, J.; Petitclerc, A. (2008). *Prevenir la violencia a través del aprendizaje en la primera infancia*. Mont-real: Centre d'Excel·lència per al Desenvolupament de la Primera Infància. <http://www.excellence-earlychildhood.ca/documents/Tremblay_ReporteAgresion_SP.pdf>

